

SANSKRIT

संस्कृतम्

(309)

समय : होरात्रयम्]

[पूर्णाङ्क : 100

- निर्देशाः**
- (i) अस्मिन् प्रश्नपत्रे द्वौ खण्डौ स्तः । खण्डः – क (केन्द्रिक पाठ्यक्रमः),
खण्डः – ख (वैकल्पिक– I एवं वैकल्पिक– II) स्तः ।
 - (ii) खण्डः – क अनिवार्यः । अस्मिन् खण्डे 20 प्रश्नाः सन्ति ।
 - (iii) खण्डः – ख एकः एव वैकल्पिकः समाधेयः ।
 - (iv) खण्डः – क कृते 85 अङ्काः, खण्डः – ख संस्कृतं संस्कृतिश्च अथवा प्रयोजनमूलक संस्कृतम् इति वैकल्पिकयोः केवलम् एकः एव वैकल्पिकः समाधेयः । अस्य कृते 15 अङ्काः निर्धारिताः ।

खण्डः – क

(केन्द्रिकः पाठ्यक्रमः)

1. अधोलिखितेषु कस्यचिदेकस्य पाठस्य सारं षड्वाक्येषु लिखत –

[6]

- क) एतद् उपास्यम्
- ख) अनन्तः ज्ञानसागरः
- ग) पर्यावरणस्य संरक्षणम्

2. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत –

[4 × 1 = 4]

अथ पुनः अग्रे एकस्य हस्तात् वर्तिका अपतत् । सोऽपि प्रहर्षितः यावत् खनति तावत् सुवर्णमयीं भूमिं दृष्ट्वा विस्मयोत्फुल्ल – लोचनः उवाच – भोः गृह्यतां स्वेच्छया सुवर्णम् । किमतिलोभेन । अस्माकं कृते एतत् धनं पर्याप्तम् ।

प्रश्नाः

- क) सः कीदृशीं भूमिम् अपश्यत्?
- ख) सुवर्णमयीं भूमिं दृष्ट्वा सः कीदृशः जातः?
- ग) सः स्वेच्छया किं ग्रहीतुम् उवाच?
- घ) अतिलोभस्य कः परिणामः भवति?

3. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उचितमुत्तरं कोष्ठकात् चित्वा लिखत - [4 × 1 = 4]
- क) कीदृशानि कर्माणि सेवितव्यसि? (प्रशंसनीयानि/अनवद्यानि)
- ख) गुरुजनानांकथं विधानि कर्माणि उपास्यानि? (सुचरितानि/दुश्चरितानि)
- ग) अतिलोभा विष्टस्य मस्तके किं भ्रमति? (रुचिरम्/चक्रम्)
- घ) कस्मिन् स्थाने स्नानं पुण्यदायकम्? (दक्षिणसमुद्रे/वाणतीर्थे)
4. क) रेखाङ्कित पदमाश्रित्य प्रश्न निर्माणं कुरुत - [2 × 1 = 2]
- i) दक्षिणसमुद्रे एकस्मिन् द्वीपे विवेकानन्द स्मारकः अस्ति ।
- ii) विक्रमस्य राज्ये कोऽपिजनः पापकर्म निरतः नासीत् ।
- ख) प्रश्नान् उत्तरत - [2 × 1 = 2]
- i) वैज्ञानिकैः अन्तरिक्षात् कस्याः सौन्दर्यं वर्णितम्?
- ii) कः कृत्तां नासिकां पुनः स्थापने निपुणः आसीत्?
5. एतत् कथनं कः कम् प्रति कथयति? [2]
- क) स्वागतम्, अत्र भवताम् । कुतः समायाताः भवन्तः?
- ख) प्राप्तोऽस्मि, तिष्ठ, ममवेगमिमं सहस्व ।
6. अधोलिखितं पद्यांशद्वयं पठित्वा प्रश्नात् उत्तरत - [2 + 2 = 4]
- क) अधमाः धनं मिच्छन्ति, धनमानं च मध्यमाः ।
उत्तमा मानमिच्छन्ति, मानो हि महतां धनम् ॥
प्रश्नद्वयम् -
- i) धनं के इच्छन्ति?
- ii) महतां धनम् किम्?
- ख) कः कुलकमल दिनेशः सति गुणविभवेऽपि यो नम्रः ।
कस्य वशे जगदेतत् प्रिय हितवचनस्य धर्मनिरतस्य ॥
प्रश्नद्वयम्
- i) कुलकमलस्य सूर्यः कः?
- ii) एतत् जगत् कस्य वशे अस्ति?

7. अधोलिखितयोः अन्वयद्वयोः रिक्तस्थान पूर्तिं कुरुत -

[2]

क) समुद्वहन्तः सलिला तिभारम् बलाकिनो वारिधरा नदन्तः ।
महत्सुश्रृंगेषुमहीधराणां, विश्रम्य विश्रम्य पुनः प्रयान्ति ॥

अन्वयः-

बलाकिनः वारिधराः, सलिलातिभारम् समुद्वहन्तः
महीधराणां, महत्सु श्रृंगेषु, विश्रम्य, विश्रम्य पुनः।

ख) अक्रोधेन जयेत् क्रोधमसाधुं साधुना जयेत् ।
जयेत् कदर्यं दानेन, जयेत् सत्येन चानृतम् ॥

अन्वयः -

क्रोधम् अक्रोधेन जयेत्, असाधुम्
जयेत्, कदर्यम् दानेन जयेत्, च सत्येन जयेत् ।

8. अधोलिखित पद्यांशद्वयस्य भावार्थयोः रिक्त स्थानानि पूरयत -

[2]

क) तृणानि भूमिरुदकं वाक् चतुर्थी च सूनृता ।

भावार्थः -

सतां गेहेषु आसनस्य, स्थानस्य, जलस्य मधुरवाचः कदापि न भवति ।

ख) पूजितम् ह्यशनं नित्यं बलमूर्जं च यच्छति ।

भावार्थः -

यदिवयं आदरेण रुक्षं शुष्कम् चापि भोजनम् भक्षयेम तद्भोजनम् अस्मभ्यं यच्छति ।

9. पद्यांशं 'अ' स्तम्भात् 'ब' स्तम्भेन सह मेलयत -

[2]

स्तम्भ 'अ'

स्तम्भ 'ब'

(i) मनः कीदृशम् विद्धि

(क) ममत्वमुच्चैः शिरसां सतीव

(ii) आमेखलं सञ्चरतां धनानाम्

(ख) न सा स्नेहेन वर्तते

(iii) क्षुद्रेऽपिनूनं शरणं प्रपद्ये

(ग) मनः प्रग्रहमेव च

(iv) भिन्ना श्लिष्टा तु या मैत्री

(घ) छायायामधः सानुगतां निषेव्य

10. 'काले फलति सौभाग्यम्' इति नाटकस्य सारांशं षड्वाक्येषु लिखत । सहायतायै बिन्दवः दत्ताः-

[6]

बिन्दवः

राजा, प्रजावत्सलः, राज्ये नासीत्, निर्धनः, लब्धदत्तः विनम्रः सभायाम् आगतवान्, नृपः बीजपूर फलं, एकेन रूप्यकेण, फलं, विक्रीतवान्, साधुः, नृपाय, फलं दत्तवान् पुनः, लब्धदत्तः, फलं प्राप्नोति - पुनः, उदरपूर्त्यै विक्रीतवान् नर्तकी, नृपाय, ददाति, अन्ते फलरत्नानि तस्मै ददातिः लब्धदत्तः संतोषी ।

11. अधोलिखितं नाट्यांशद्वयं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत -

[1 + 1 = 2]

क) विदूषकः - (स्वप्ने जल्पति) - भोवयस्य, सन्धिरिव दृश्यते । चौरमिव पश्यामि । तद्गृह्णातु भवान् इदं सुवर्णभाण्डम् ।

शर्विलकः - (दृष्ट्वा) अये, सत्यमेव एतद् सुवर्णभाण्डम् । भवतु गृह्णामि । अथवा न युक्तंतुल्यावस्थं पीडयितुम् । तद् गच्छामि ।

विदूषकः - (निद्रित एव) भोवयस्य, शापितोऽसि यदि एतत् सुवर्णभाण्डं न गृह्णामि ।

शर्विलकः - अनतिक्रमणीया भवतः आज्ञा । तद्गृह्णामि ।

प्रश्नाः -

i) स्वप्नावस्थायां सुवर्णभाण्डं ग्रहीतुं विदूषकः कं कथयति?

ii) विदूषकः स्वप्ने सुवर्णभाण्डं कस्मै प्रदत्तवान्?

ख) संविद्यमानं नास्तीति ब्रूयादस्म द्विविधः कथम् ।

न दास्यामीत्यसत्यं वा विस्पष्टमपि याचितः ॥

प्रश्नाः -

i) अस्मद्विधः इति शब्दः राज्ञः कं गुणं प्रकटयति?

ii) याचितः सन् दानशीलः नरः किं करोति?

[1 + 1 = 2]

12. अधोलिखितं गद्यांशं पद्यांशं च पठित्वा उभयोः प्रदत्त प्रश्नान् उत्तरत -

क) गद्यांशः

भारतम् अस्माकं देशः । वयं सर्वे भारतीयाः भ्रातरः भगिन्यश्च परस्परं स्नेहेन अत्र निवसामः । वयम् आदरेण श्रद्धया च भारतं नमामः । अस्य अन्नेन जलेन च पोषिताः वयं कृतज्ञाः स्मः अत्र अनेकाः नद्यः स्वजलेन अस्य भूमिं सिञ्चन्ति, येन भारतभूमिः शस्यश्यामला वर्तते ।

प्रश्नाः -

i) भारतीयानां परस्परं कः सम्बन्धः?

[2]

ii) ते भारतं कथं नमन्ति?

[2]

iii) भारतभूमिः कीदृशी?

[1]

ख) पद्यांशः

काव्यशास्त्रविनोदेन कालो गच्छति धीमताम् ।

व्यसनेन च मूर्खाणां निद्रया कलहेन वा ॥

प्रश्नाः -

i) धीमताम् कालः कथं गच्छति?

[2]

ii) मूर्खाः कालं कथं यापयन्ति?

[2]

iii) अस्य पद्यांशस्य शीर्षकं लिखत?

[1]

13. मञ्जूषापदसहायतया 'विजयादशमी' इति विषयमधिकृत्य दश वाक्यानि संस्कृते लिखत । [1 × 10 = 10]

मञ्जूषा

आश्विने मासे उपांसना, नवदिनपर्यन्तं दुर्गापूजा, नवरात्रम् इति कथ्यते दशमे दिवसे विजयोत्सवः, विजयादशमी रामः लंकातः अयोध्यामागत्य विजयपर्वम् कृतवान्, अत एव दिवसः विजयादशमी ।

14. भवान् विजयः । भवताम् विद्यालयस्य पुस्तकालये संस्कृत पुस्तकानाम् अभावः । तदर्थम् अधिकानां पुस्तकानां संग्रहणार्थं प्राचार्यं प्रति पत्रं लिखत । [6]

15. भवत्याः नाम शिखाः । ग्रीष्मावकाशे पर्वतीयप्रदेशं गन्तुम् स्व सख्ये शीलायै संवादात्मकानि चत्वारि वाक्यानि लिखतु । [1 × 4 = 4]

16. रेखाङ्कित पदे संधिच्छेदं कुरुत - [1]

क) मध्ये यस्तस्य तिष्ठति ।

ख) पूजितं ह्यशानं नित्यम् ।

17. रेखाङ्कित पदे का विभक्तिः किं च मूलपदम्? [2 + 2 = 4]

क) तस्याः भातुः नाम संयोगिता आसीत् ।

ख) वातावरणे विभिन्नाः ध्वनयः व्याप्ताः भवन्ति ।

18. समुचित पद निर्माणं कृत्वा रिक्तस्थानं पूरयत - [4 × 1 = 4]

क) राज्ञः यक्षाणां हृदय परिवर्तनं भवति । (त्याग + उचित वि.)

ख) सुश्रुतेन शताधिकानि निर्धारितानि । (यन्त्र + उचित वि.)

ग) वायुयानात् सौन्दर्यं दृश्यते । (पृथिवी + उचित विभक्ति)

घ) शार्दूलःकस्य आज्ञां दत्तवान् । (वध + उचित विभक्ति)

19. यथानिर्दिष्टं कुरुत - [4 × 1 = 4]

क) प्रियाविहीनाः शिखिनः प्लवंगाः । (रेखांकितस्य विग्रहं कुरुत)

ख) हिमालयो नाम नगाधिराजः । (रेखांकितस्य विग्रहं कुरुत)

ग) ततः प्रविशति आचार्यः । (एकम् अव्ययं चिनुत)

घ) देवैः परिवृतः । (रेखांकितस्य प्रकृतिप्रत्ययं लिखत)

20. क) अधोलिखित वाक्ये एकम् अव्ययम् एकम् उपसर्गं च चित्वा लिखत -

[1 + 1 = 2]

i) स राजा कदापि क्रोधं न करोति ।

ii) वयम् प्रतिजानीमः ।

ख) 'क्त्वा' प्रत्ययस्य प्रयोगेन वाक्यद्वयं योजयत साधु भोजनं करोति स जलं पियति ।

खण्ड - ख

वैकल्पिक - I

(संस्कृतं - संस्कृतिश्च)

21. अधोलिखित काव्यानां तेषां लेखकैः सह मेलनं कृत्वा लिखत -

[2]

‘अ’

‘ब’

(i) उत्तरसीता चरितम्

(क) सत्यव्रतशास्त्री

(ii) जानकीजीवनम्

(ख) रामभद्राचार्यः

(iii) श्री भार्गवराघवीयम्

(ग) रेवा प्रसाद द्विवेदी

(iv) शर्नण्यदेशः सुतरां विभाति

(घ) राजेन्द्र मिश्रः

22. क) अधोलिखित संख्यानां कृते संस्कृत पदानि लिखत -

[2]

$10^1, 10^5, 10^9, 10^{12}$

ख) गणित ज्योतिर्विज्ञानक्षेत्रे कस्य महत्त्वपूर्ण योगदानम् अस्ति? तस्य ग्रन्थस्य किं नाम?

[2]

ग) आयुर्वेदविद्यायाः प्रवर्तनं लोके कः कृतवान्? तस्या विद्यायाः कति परंपराः जाताः?

[2]

घ) प्रासाद निर्माणकला कस्मिन् ग्रन्थे विस्तरेण वर्णिता?

[1]

23. संगणक यन्त्रस्य कार्यक्रमाणां कृते का लिपिः आदर्श लिपिः अस्ति? तस्यां लेखने, मुद्रणे, टंकणे च वर्णाः की दृशानि भवन्ति?

[1 + 1 = 2]

24. क) संस्कारेण किं भवित? भारतीय संस्कृतौ कति संस्काराः भवन्ति?

[2]

ख) भारतीय संस्कृतेः वर्णनं कुत्र प्रतिबिम्बितम्?

[1]

ग) अन्नप्राशनं शिशोः जन्मनः कस्मिन् मासे विधीयते?

[1]

वैकल्पिक - II
(प्रयोजनमूलक संस्कृतम्)

21. अधोलिखित वाक्येषु रिक्त स्थानानि पूरयत -

[4 × 1 = 4]

- क) संस्कृतभाषाया प्रयोजनानि सन्ति ।
- ख) इतिहासस्य धर्मज्ञानस्यच कोशग्रन्थः अस्ति ।
- ग) आयुर्वेदस्य चिकित्सा पद्धतिः रोगेषु सफला दृश्यते ।
- घ) संस्कृतज्ञाः विविध क्षेत्रेषु दृश्यन्ते ।

22. अधोलिखित प्रश्नान् उत्तरत -

[4 × 1 = 4]

- क) आकाशवाणीतः प्रतिदिनं वयं कदा संस्कृतवार्तानां प्रसारणं शृणुमः ?
- ख) पत्र पत्रिकाणां भाषाशैली श्रव्यभाषायाः कीदृशी भवति ?
- ग) पत्रिकायां कीदृश्यः सूक्तयः प्रदीयन्ते ?
- घ) बी. ए. एम. एस. पाठ्यक्रमे कस्य ज्ञानम् अनिवार्यतया अपेक्षते ?

23. पत्र पत्रिकायां प्रकाशनाय किम् अनिवार्यं भवति ? एकस्य साप्ताहिक पत्रस्य नाम लिखत ।

[2]

24. क) पत्रिकासु चित्रसंयोजनाय किम् अपेक्ष्यते ?

[1]

ख) विज्ञापनैः कः लाभः ?

[1]

ग) बालकानां पत्रिकायै कीदृशी भाषा स्यात् ?

[1]

घ) त्रुटिशोधने प्रयुक्तेन अधोलिखित चिह्नद्वयेन सह व्याख्या योजनं कुरुत -

[2]

‘अ’

‘ब’

(i) (.)

(क) वर्णयोः शब्दयोः वा अन्तरालम्

(ii) (#)

(ख) योजक चिह्नम्

